

บทที่ 7

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

โทรทัศน์นับเป็นสื่อที่ใกล้ชิดกับเด็ก ๆ มากกว่าสื่อชนิดอื่น และยังเป็นสื่อที่เชื่อกันว่ามีอิทธิพลต่อเด็กสูงที่สุดอีกด้วย นักวิชาการส่วนใหญ่จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาถึงอิทธิพลของโทรทัศน์ที่มีต่อเด็ก ในฐานะที่เด็กเป็นผู้รับสารที่อ่อนแอและพร้อมที่จะรับสารต่าง ๆ ได้ง่ายที่สุด อย่างไรก็ตามการดูโทรทัศน์ของเด็กในความเป็นจริงนั้นเกิดขึ้นในสภาพที่แวดล้อมไปด้วยสิ่งเร้ามากมาย โดยเฉพาะในบริบทของครอบครัว ซึ่งน่าจะมีผลโดยตรงต่อการดูและการใช้โทรทัศน์ของเด็ก

ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาเรื่องการใช้โทรทัศน์ของเด็กภายในครอบครัว เพื่อให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ของเด็ก ครอบครัว และการใช้โทรทัศน์ โดยศึกษาเด็ก ๆ จากครอบครัวชนชั้นกลางในเมือง 8 ครอบครัว จำนวน 12 คน อายุระหว่าง 6 - 12 ปี ซึ่งกำลังศึกษาในระดับประถมศึกษา จากโรงเรียนเผดิมศึกษา ผลการวิจัยมีดังต่อไปนี้

1. การใช้เวลาทำกิจกรรมต่าง ๆ ของเด็ก

กิจกรรมที่เด็กใช้เวลาทำมากที่สุดนอกจากการนอนซึ่งใช้เวลาประมาณวันละ 9 ชั่วโมงแล้ว คือการเรียน ใช้เวลาประมาณ 7 ชั่วโมง ยกเว้นในช่วงปิดเทอมที่เวลาในการเรียนจะลดลงไป แต่การใช้เวลาว่างจะเพิ่มขึ้น โดยปกติแล้วเด็ก ๆ จะใช้เวลาส่วนตัวหรือเวลาว่างประมาณ 2 - 4 ชั่วโมง และใช้เวลาส่วนนี้ไปกับการเล่นมากกว่ากิจกรรมอื่น ๆ สำหรับการดูโทรทัศน์นั้นเด็ก ๆ จะใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมงต่อวัน ใกล้เคียงกับเวลาของครอบครัวซึ่งมีประมาณ 2 - 3 ชั่วโมง

2. พฤติกรรมการดูโทรทัศน์ของเด็ก

แม้ว่าเด็ก ๆ จะดูโทรทัศน์ เฉลี่ยวันละ 3 ชั่วโมง แต่เกือบทั้งหมดเป็นการดูโทรทัศน์พร้อมกับทำกิจกรรมหรือมีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว เวลาสำหรับการดูโทรทัศน์เพียงอย่างเดียววันนั้นพบได้น้อยมากหรือไม่พบเลยในเด็กบางคน

กิจกรรมที่เด็กทำขณะดูโทรทัศน์ที่พบมากที่สุดได้แก่ การรับประทานอาหาร นอกจากนี้ ยังมี การเล่น การอ่านหนังสือ ทำการบ้าน และวาดรูป โดยอาจทำคนเดียวหรือทำร่วมกับบุคคลอื่น สิ่งที่น่าสนใจก็คือกิจกรรมที่ทำขณะดูโทรทัศน์เหล่านี้มักเป็นกิจกรรมหลัก ซึ่งมีการดูโทรทัศน์เป็นกิจกรรมประกอบ

สำหรับบุคคลที่ดูโทรทัศน์กับเด็กนั้นพบว่า นอกจากการดูพร้อมหน้ากันทั้งครอบครัวแล้ว เด็ก ๆ จะดูโทรทัศน์กับแม่และพี่น้อง ส่วนพ่อไม่พบว่าได้ดูโทรทัศน์กับลูกเลย ที่เป็นเช่นนั้นนอกจากจะเป็นเพราะเด็กกลุ่มหนึ่งไม่ได้อยู่กับพ่อแล้ว ยังมีสาเหตุมาจากการที่พ่อกลับบ้านช้าที่สุด เวลาที่อยู่กับลูกและดูโทรทัศน์ด้วยกันจึงไม่พบในขณะเก็บข้อมูล

ทั้งกิจกรรมที่ทำและบุคคลที่เด็ก ๆ มีการปฏิสัมพันธ์ด้วยในขณะดูโทรทัศน์ มีส่วนทำให้โทรทัศน์กลายเป็นส่วนประกอบของสิ่งแวดล้อมในขณะนั้น มากไปกว่าที่จะเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้น ในสภาพการดูโทรทัศน์ตามความเป็นจริง ผู้ที่จะเป็นผู้กำหนดเองว่าจะรับสารเมื่อใด หากเนื้อหาที่เสนอทางโทรทัศน์ไม่น่าสนใจ เด็ก ๆ ก็จะเลือกที่ทำกิจกรรมหรือปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นแทนการดูโทรทัศน์

3. ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครอบครัวและการดูโทรทัศน์

การดูโทรทัศน์ของเด็กมีความสัมพันธ์โดยตรงกับสภาพแวดล้อมในครอบครัวของเด็ก กล่าวคือเด็กที่มีชั่วโมงการดูโทรทัศน์สูงที่สุดจะเป็นเด็กจากครอบครัวที่ขาดแคลนบริเวณที่วิ่งเล่น และเพื่อนเล่น หรือไม่มีสื่ออื่น ๆ เช่นหนังสือ หรือเครื่องเล่นใด ๆ นอกจากนี้บางบ้านห้องที่ตั้งโทรทัศน์เป็นห้องอเนกประสงค์ของบ้าน คือใช้ทั้งรับแขก พักผ่อน รับประทานอาหาร หรือทำการบ้าน โอกาสที่เด็กจะอยู่ใกล้ชิดโทรทัศน์จึงมีมาก

ตรงกันข้ามกับเด็กที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำกิจกรรมต่าง ๆ คือมีที่วิ่งเล่น มีเพื่อนเล่นหรือพี่น้องวัยไล่เลี่ย มีเครื่องเล่น และมีสื่ออื่น ๆ ชั่วโมงการดูโทรทัศน์ก็จะน้อยลงไป แต่ชั่วโมงของการใช้เวลาว่างโดยเฉพาะการเล่นจะสูงมาก ทั้งนี้เนื่องจากวัยเด็กเป็นวัยที่ต้องการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา เด็กที่นิ่งนิ่ง ๆ อยู่หน้าโทรทัศน์ได้ครึ่งละนาน ๆ นั้นอาจจะไม่ใช่ เพราะเป็นความต้องการส่วนตัว แต่อาจเป็นเพราะสภาพแวดล้อมบังคับก็ได้

4. ปฏิกริยาของเด็กขณะดูโทรทัศน์

ปฏิกริยาในขณะดูโทรทัศน์แบ่งได้เป็น 2 แบบ คือปฏิกริยาเมื่อสนใจ และปฏิกริยาเมื่อไม่สนใจ เมื่อเด็ก ๆ สนใจดูโทรทัศน์จะแสดงออกในลักษณะของการมีอารมณ์ร่วม ลอกเลียนแบบ และตั้งใจดูอย่างมีสมาธิ

เด็กส่วนใหญ่จะแสดงอารมณ์อ่อนไหว และไวต่อความรู้สึกมากกว่าผู้ใหญ่ เด็กชอบที่จะเลียนแบบสิ่งที่เห็นจากโทรทัศน์และเลือกที่จะลอกเลียนเฉพาะแม่แบบของเพศตน เช่น เด็กชายจะเลียนแบบท่าทางการต่อสู้ ส่วนเด็กหญิงจะเลียนแบบท่าเต้นหรือเพลง เป็นต้น

ในบางครั้งพบว่าเด็กจะจ้องดูโทรทัศน์อย่างสนใจมาก จนกระทั่งไม่ได้ยินเสียงเรียกของผู้ใหญ่ ทำให้ผู้ใหญ่ไม่พอใจและรู้สึกว่าเด็กกำลังติดโทรทัศน์ อันที่จริงแล้วปฏิกริยาเช่นนี้เกิดขึ้นได้ทั้งผู้ใหญ่และเด็ก เพียงแต่เด็กมีอำนาจน้อยกว่าผู้ใหญ่ การนิ่งเฉยต่อเสียงเรียกจึงทำให้เกิดการขัดแย้งได้ง่าย

5. รายการโทรทัศน์ที่เด็กชอบดู

รายการโทรทัศน์ที่เด็กชอบดูคือรายการการ์ตูน และละคร โดยที่เด็กเป็นฝ่ายเลือก เปิดรับรายการประเภทการ์ตูนเอง และผู้ใหญ่ในครอบครัวเป็นผู้เปิดรับรายการประเภทละคร เมื่อพิจารณาเฉพาะรายการที่เด็กเปิดรับเอง พบว่าเด็กชายชอบดูการ์ตูนมากที่สุด ในขณะที่เด็กหญิงชอบดูรายการการ์ตูน รายการสำหรับเด็ก สารคดี และละคร มากพอ ๆ กัน ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะว่าการ์ตูนส่วนใหญ่ที่มีจะเป็นแนวต่อสู้ ซึ่งถูกกับความนิยมของเพศชายมากกว่าหญิง แต่ถ้าเป็นการ์ตูนแนวตลกขบขันแล้วพบว่าทั้งเด็กชายและหญิงชอบดูพอ ๆ กัน

6. การดูวิดีโอ

มีเพียงเด็กครอบครัวเดียวที่พบว่าใช้สื่อวิดีโอ ทั้ง ๆ ที่ทุกครอบครัวต่างก็มีเครื่องเล่นวิดีโอ ครอบครัวที่ดูวิดีโอมากที่สุดนี้สามารถเช่า ซีดี ม้วน เทปวิดีโอได้ง่าย เพราะมีบริการให้เช่าซีดีถึงบ้าน เด็ก ๆ ครอบครัวนี้มีชั่วโมงการดูวิดีโอสูงกว่าการดูโทรทัศน์ด้วย

การที่เด็ก ๆ ดูโทรทัศน์น้อยกว่าดูวิดีโอ น่าจะเป็นด้วยเหตุผลที่ว่า การดูโทรทัศน์นั้น เด็ก ๆ ไม่สามารถที่จะกำหนดเนื้อหาและเวลาในการดู ต่างจากการดูวิดีโอที่เด็ก ๆ มีสิทธิ์กำหนดและเลือกได้มากกว่า

นอกจากนี้ยังพบว่าในขณะที่ดูวิดีโอ เด็ก ๆ จะให้ความสนใจกับเรื่องราวในโทรทัศน์มากกว่าขณะดูโทรทัศน์ กิจกรรมที่ทำขณะดูวิดีโอก็เป็นกิจกรรมที่ไม่ต้องอาศัยความสนใจมากนัก และไม่ใช่นอประจักษ์ต่อการดูวิดีโอ ไม่เหมือนกับการดูโทรทัศน์ที่ส่วนมากแล้ว เป็นเพียงตัวประกอบของกิจกรรมอื่นเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าเด็ก ๆ ชอบที่จะเลือกเนื้อหาที่จะรับมากกว่า หากอยู่ในวิสัยที่กระทำได้

7. การเล่น

เด็กที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการ เล่นจะใช้เวลาที่ว่างหมดไปกับการเล่นมากที่สุด และเป็นที่น่าสนใจที่เด็ก 2 ครอบครัวที่มีชั่วโมงการเล่นสูงสุดนั้น ใช้เวลาเกือบครึ่งหนึ่งหมดไปกับการเล่นวิดีโอเกม

ลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของวิดีโอเกมคือมีลักษณะร่วมของโทรทัศน์และวิดีโออยู่ แต่สิ่งทีนอกเหนือจากนั้นก็คือการที่เด็ก ๆ ได้เป็นผู้แสดงเองด้วย ซึ่งเมื่อมีการเอาตนเองเข้าไปอยู่ในจอเช่นนี้แล้ว เด็ก ๆ จึงเล่นเกมประเภทนี้ได้นาน ๆ แสดงให้เห็นว่าเด็ก ๆ ไม่ได้ต้องการเพียงแค่ว่าเป็นผู้กำหนดสารด้วยตัวเองเท่านั้น หากยังต้องการที่จะให้ตนเองได้ร่วมแสดงอยู่ในเหตุการณ์ในจออีกด้วย

8. การใช้โทรทัศน์ของเด็ก

เด็ก ๆ มีการใช้โทรทัศน์ทั้งในด้านโครงสร้าง และในด้านความสัมพันธ์ คือใช้เป็นสิ่งแวดล้อมประกอบการทำกิจกรรมต่าง ๆ และใช้โทรทัศน์ในการจัดแบ่งช่วงเวลาทำกิจกรรม เช่น เวลานอน หรือเวลาอาหารอีกด้วย

เด็ก ๆ รู้จักใช้โทรทัศน์ในการริเริ่มการปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัว เวลาดูโทรทัศน์มักเป็นเวลาที่สมาชิกในครอบครัวได้ใกล้ชิดกัน อาจเป็นในรูปของการร่วมแสดงความคิดเห็น หรือวิพากษ์วิจารณ์ด้วยกัน แต่ในทางกลับกันโทรทัศน์ก็ทำให้เด็ก หรือสมาชิกในครอบครัวไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันได้ โดยเฉพาะในครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กันแบบห่างเหิน อีกรูปแบบของการใช้โทรทัศน์คือการใช้เพื่อแสดงความสามารถหรือความเหนือกว่า พบว่าเด็กแสดงออกด้วยการจับผิดโทรทัศน์ หรือสอนคนในโทรทัศน์ และเด็กบางคนใช้โทรทัศน์เพื่อเอาชนะพี่น้อง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า เด็กในกลุ่มวัยเด็กตอนกลาง (6-10 ปี) สามารถที่จะเลือกรับและใช้สารจากสื่อโทรทัศน์ เพื่อสนองความพึงพอใจส่วนตนได้ เช่นเดียวกับที่ผู้ใหญ่เลือกรับและเลือกใช้

เด็กๆ ไม่ได้นั่งนิ่งเฉยจ้องดูโทรทัศน์ โดยไม่ได้ทำอะไรเลย ตรงกันข้ามเด็ก ๆ มักมีกิจกรรมอื่นทำไปพร้อม ๆ กันด้วยเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการรับประทานอาหาร อ่านหนังสือ ทำการบ้าน เล่นของเล่น หรือแม้แต่การวิพากษ์วิจารณ์รายการโทรทัศน์ที่กำลังดูอยู่ (ซึ่งไม่ได้แตกต่างไปจากสิ่งที่ผู้ใหญ่กระทำเลย) เห็นได้ชัดในรายที่มีการดูโทรทัศน์ร่วมกับพ่อ แม่ พี่น้อง หรือสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว

ในกรณีที่เด็กดูโทรทัศน์คนเดียว ไม่มีเพื่อนร่วมดูหรือคู่สนทนา เด็กส่วนใหญ่ก็ไม่ได้นั่งจ้องดูโทรทัศน์เพียงอย่างเดียว หากแต่มีการทำกิจกรรมอื่น ๆ ไปด้วยเช่นเดียวกัน แต่เนื่องจาก กิจกรรมอย่างหนึ่งที่เด็กชอบทำมากในขณะดูโทรทัศน์ ได้แก่การรับประทานอาหารเช้า พวกขนมขบเคี้ยว จึงเป็นไปได้ว่ากิจกรรมหน้าโทรทัศน์เช่นนี้จะก่อให้เกิดปัญหาโรคอ้วนในหมู่เด็ก ๆ ได้ เห็นได้ชัดในเด็กที่ไม่ค่อยได้กิจกรรมอื่น ๆ ทำนอกเหนือไปจากการดูโทรทัศน์หลังรับประทานนมต่อเนื่องกันครั้งละนาน ๆ โดยขาดการเคลื่อนไหวออกกำลังกายที่สมวัย

การใช้เวลาดูโทรทัศน์ของเด็ก ๆ แต่ละครอบครัวจะมากน้อยเพียงใดนั้น จากการเก็บข้อมูลพบว่า เด็กที่ใช้เวลาอยู่หน้าโทรทัศน์มากกว่าคนอื่น เป็นเด็กที่ขาดโอกาสในการรับสื่ออื่น นอกเหนือจากโทรทัศน์ โดยเฉพาะหนังสือ หรือแม้แต่วิดีโอ และในบางรายก็ยังถูกตัดโอกาสในการทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยเช่นการเล่นอีกด้วย คือไม่มีบริเวณสำหรับเล่นในบ้าน ไม่ได้รับอนุญาตให้ออกไปเล่นนอกบ้าน ไม่มีเพื่อนเล่น ซึ่งก็เป็นเรื่องปกติสำหรับเด็กจากครอบครัวชนชั้นกลางในเมืองยุคปัจจุบัน ที่ต้องอาศัยในบ้านขนาดกระทัดรัด ไม่มีบริเวณมากมาย อีกทั้งนอกบ้านก็ไม่มีความปลอดภัยเพียงพอที่จะให้เด็ก ๆ ไปวิ่งเล่นได้ เด็ก ๆ จึงถูกผลักดันด้วยสภาพการณ์ดังกล่าว ให้ต้องอาศัยโทรทัศน์เป็นเพื่อน หรือเป็นที่เลี้ยงไปโดยปริยาย

สำหรับเด็ก ๆ ที่อยู่ในสภาพที่แออัดน้อยกว่า เด็ก ๆ กลุ่มนี้ก็เลือกที่จะทำกิจกรรมอื่น ๆ มากกว่าการดูโทรทัศน์ เป็นต้นว่าการอ่านหนังสือนิทาน วาดรูป เล่นดนตรี หรือเล่นกับพี่น้อง เพื่อนฝูง การดูโทรทัศน์ดูเหมือนว่าจะเป็นเพียงกิจกรรมอีกอย่างหนึ่ง ที่เด็ก ๆ เลือกกระทำในเวลาที่ต้องการเท่านั้น เช่นต้องการพักผ่อนหลังจากวิ่งเล่นจนเหนื่อยแล้ว หรือใช้เป็นเพื่อน

ขณะทำการบ้าน รวมทั้งต้องการดูอย่างจริงจังเมื่อมีรายการโปรด เป็นต้น

ในประเด็นเกี่ยวกับการใช้โทรทัศน์พบว่า การใช้ในด้านโครงสร้างสามารถพบได้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการใช้โทรทัศน์เป็นเพื่อน เป็นสิ่งแวดล้อมในบ้าน และใช้แบ่งเวลาทำกิจกรรมประจำวันของครอบครัว แต่รูปแบบการใช้เช่นนี้อาจไม่เห็นเด่นชัดเท่าใดนัก เพราะทุกครอบครัวไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ต่างใช้ประโยชน์จากโทรทัศน์ในลักษณะดังกล่าวนี้้อย่างเคยชิน เด็ก ๆ จะเปิดโทรทัศน์ทิ้งไว้ในขณะที่ทำกิจกรรมอื่น ๆ เช่นเดียวกับผู้ใหญ่ เสี่ยงจากรายการโทรทัศน์จึงมักเป็นเสียงประกอบภายในบ้าน ทั้งยังเป็นสิ่งที่คอยบอกเวลาในการทำกิจกรรมของครอบครัวอีกด้วย โทรทัศน์จึงถูกใช้เสมือนเป็นโครงสร้างอย่างหนึ่งในชีวิตประจำวันของแต่ละครอบครัว

รูปแบบการใช้โทรทัศน์ที่สำคัญอีกประการ คือการใช้ในด้านความสัมพันธ์ จากการวิจัยพบว่าการใช้เพื่อเสริมสร้างการสื่อสาร และการใช้เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมหรือการปฏิสัมพันธ์จะพบมากที่สุด เด็ก ๆ รู้จักใช้เรื่องราวในโทรทัศน์เป็นหัวข้อสนทนา ทั้งยังรู้จักเข้าร่วมการวิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาของรายการได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยได้พบว่าในขณะที่ดูโทรทัศน์จะเป็นเวลาที่สมาชิกในครอบครัวมีการปฏิสัมพันธ์กันสูงมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโทรทัศน์มีส่วนในการสร้างเสริมการปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัวได้มาก ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ต่างก็สามารถเป็นฝ่ายริเริ่มการปฏิสัมพันธ์ได้เท่า ๆ กัน บทสนทนาขณะดูโทรทัศน์นั้นมีได้หลากหลายแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นเพียงการเล่าเรื่องทั่ว ๆ ไปที่ยังเอื้อลอดคล้องคล้ายคลึงกับในโทรทัศน์ และแม้แต่รายการละครก็นับว่ามีส่วนช่วยให้สมาชิกในครอบครัวทั้งเด็กและผู้ใหญ่ได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นด้วย

การใช้โทรทัศน์เพื่อแสดงความสามารถหรือความเหนือกว่า เป็นลักษณะของการใช้โทรทัศน์ที่พบมารองลงมา เด็ก ๆ จะอาศัยการสั่งสอน ดูว่า หรือจับผิดบุคคลและเรื่องราวในโทรทัศน์ เพื่อแสดงความสามารถที่เหนือกว่าของตน อันที่จริงแล้วเด็กเป็นผู้ที่มีอำนาจน้อยที่สุดในครอบครัวและในสังคม และมักเป็นฝ่ายถูกสั่งสอน ตักเตือน ว่ากล่าว จากผู้ใหญ่ แต่กับผู้ใหญ่หรือคนที่โตกว่าในโทรทัศน์ ซึ่งบางครั้งก็เป็นพระเอก นางเอก หรือคนใหญ่คนโต เด็ก ๆ กลับสามารถสั่งสอนได้ เช่นนี้แล้วก็น่าที่เด็ก ๆ จะรู้สึกภาคภูมิใจอย่างยิ่ง เด็กโดยส่วนใหญ่จึงใช้ประโยชน์จากโทรทัศน์ในรูปแบบนี้เป็นจำนวนมาก

สิ่งที่น่าสนใจประเด็นหนึ่งก็คือเด็กชายจะใช้โทรทัศน์เพื่อแสดงความเหนือกว่ามากกว่าเด็กหญิง และเด็กจากครอบครัวใหญ่หรือเด็กที่มีพี่น้องมากจะใช้โทรทัศน์ด้านนี้มากกว่าเด็กจากครอบครัวเล็กหรือเด็กที่ไม่มีพี่น้อง ที่เป็นเช่นนี้น่าจะเป็นเพราะลักษณะโดยธรรมชาติ

และการอบรมเลี้ยงดูเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงในสังคมไทยมีความแตกต่างกัน การแสดงความเก่งหรือความเป็นผู้นำจึงเป็นลักษณะประจำเพศชายมากกว่าเพศหญิง ทำนองเดียวกับเด็กที่อยู่ในครอบครัวใหญ่มีสมาชิกมาก การขัดแย้งและการเอาชนะกันย่อมมีมากกว่า การแสดงให้คนอื่นเห็นว่าตนเองมีความสามารถ ก็เป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้ตนเป็นที่ยอมรับ ด้วยเหตุดังกล่าวนี้เอง เด็กทั้งสองกลุ่มนี้จึงมีการใช้โทรทัศน์เพื่อแสดงความเหนือกว่าของตนมากกว่าเด็กกลุ่มอื่น

การใช้โทรทัศน์ที่พบมากเป็นลำดับต่อมาได้แก่ การใช้โทรทัศน์เพื่อการเรียนรู้ อันที่จริงแล้วขณะดูโทรทัศน์นั้น เด็ก ๆ ย่อมได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นคำนิยาม ทักษะคติ วัฒนธรรม หรือความรู้ทั่วไปด้วยอยู่แล้ว หากแต่สิ่งเหล่านี้ไม่สามารถแสดงออกได้อย่างชัดเจน และอาศัยเวลาในการสั่งสม จากการวิจัยพบว่า การแสดงออกถึงการใช้โทรทัศน์เพื่อการเรียนรู้ จะพบในครอบครัวที่ผู้ปกครองประกอบอาชีพครูมากกว่าครอบครัวอื่น โดยเฉพาะแม่ซึ่งมีเวลาดูโทรทัศน์กับลูกมากกว่าพ่อ ในครอบครัวที่แม่เป็นครู เด็ก ๆ จะได้รับคำอธิบายเสริมหรือความรู้เพิ่มเติมนอกเหนือจากสิ่งที่โทรทัศน์ได้ให้ เป็นไปได้ว่าลักษณะของผู้เป็นครูจะชอบอธิบายให้ความรู้แก่ผู้อื่นอยู่แล้ว เด็กจากครอบครัวที่มีผู้ปกครองเป็นครูจึงมีการใช้โทรทัศน์เพื่อการเรียนรู้มากกว่าครอบครัวอื่น

การใช้โทรทัศน์เพื่อหลีกเลี่ยงกิจกรรมหรือการปฏิสัมพันธ์นับว่าพบเห็นได้น้อยที่สุด โดยทั่วไปแล้วเด็กจะไม่นั่งนิ่งดูโทรทัศน์เฉย ๆ แต่จะเล่นหรือพูดคุยไปด้วยมากกว่า นาย ๆ ครั้ง จึงจะพบว่าเด็ก ๆ นั่งดูโทรทัศน์โดยไม่สนใจต่อสิ่งรอบข้าง และเมื่อนั่งเฉยต่อเสียงเรียกของผู้ใหญ่ ทั้งยังอาจมีปฏิกิริยาต่อต้านเมื่อถูกรบกวนอีกด้วย ในกรณีนี้อาจกล่าวได้ว่าโทรทัศน์ทำให้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครอบครัวลดลง หรือเด็กใช้โทรทัศน์เพื่อหลีกเลี่ยงการปฏิสัมพันธ์ แต่ก็เป็นการใช้โดยไม่ได้ตั้งใจ

กรณีพิเศษที่พบในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่การใช้เด็กจากครอบครัวหนึ่งจงใจใช้โทรทัศน์เป็นเหตุผลในการตัดการปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ในครอบครัวซึ่งตนเองไม่สนใจสนทนาขนาดที่จะพูดคุยได้เรื่อย ๆ การดูโทรทัศน์จึงช่วยให้แต่ละฝ่ายเบนความสนใจจากกันและกันไปสู่เรื่องราวในจอ เป็นการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าให้ต้องอดอดใจ แสดงว่าเด็กรู้จักใช้โทรทัศน์เป็นเครื่องมือตัดความสัมพันธ์กับผู้ที่ไม่พึงประสงค์ได้ กรณีดังกล่าวนี้จะพบได้ในครอบครัวที่เกิดการขัดแย้ง หรือมีความสัมพันธ์ค่อนข้างห่างเหินเท่านั้น

การใช้โทรศัพท์ของเด็กในลักษณะที่กล่าวมา ได้แสดงให้เห็นว่าโทรศัพท์เป็นเครื่องมือที่เด็กใช้เพื่อสื่อสารหรือปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นมากกว่าที่จะใช้เพื่อหลีกเลี่ยงการปฏิสัมพันธ์ ทั้งยังใช้เพื่อแสดงความสามารถหรือความเหนือกว่าของตน นอกเหนือจากนั้นคือการใช้เพื่อการเรียนรู้ ซึ่งการใช้โทรศัพท์ในรูปแบบต่าง ๆ เหล่านี้จะขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมในครอบครัว เพศ และบริบทอื่น ๆ ในขณะนั้นด้วย

จากการสังเกตปฏิกิริยาของเด็กขณะคุยโทรศัพท์เมื่อเด็กสนใจรายการ จะแสดงปฏิกิริยา 3 แบบได้แก่ การดูอย่างจดจ่อ การแสดงอารมณ์ร่วม และการลอกเลียนแบบ ในเวลาที่เด็กคุยโทรศัพท์อย่างตั้งใจตึงใจมากนั้น พบว่าบางครั้งเด็กจะไม่รับรู้สิ่งรอบข้างเลย ยิ่งไปกว่านั้นยังอาจถึงกับแสดงกริยาต่อต้านเมื่อถูกรบกวนอีกด้วย ในเวลาเช่นนี้ผู้ใหญ่มักจะไม่พอใจและรู้สึกว่าเด็ก ๆ กำลังติดโทรศัพท์อย่างหนัก แต่ผู้ใหญ่บางคนอาจลืมนึกไปว่าตนเองก็แสดงออกไม่ต่างกันนักเมื่ออยู่ในเหตุการณ์เช่นเดียวกัน

สำหรับการแสดงอารมณ์ร่วมหรือคล้ายตามเรื่องราวในโทรศัพท์ เป็นที่น่าสังเกตว่าเด็ก ๆ จะมีอารมณ์อ่อนไหวมาก และมักจะแสดงอารมณ์มากกว่าผู้ใหญ่ โดยเฉพาะความรู้สึกหวาดกลัว วิตกกังวล แม้ว่าเรื่องราวดังกล่าวจะเป็นเพียงการ์ตูนหรือข่าวสั้น ๆ ก็ตาม การที่เด็ก ๆ ถูกกระทบกระเทือนอารมณ์ได้ง่ายเช่นนี้ ผู้ผลิตรายการโทรศัพท์ควรจะมีระดับระวังไม่ให้มีภาพหรือเหตุการณ์ที่สะเทือนอารมณ์เด็ก ๆ ในรายการโทรศัพท์ของเด็ก เพราะบางเรื่องผู้ใหญ่ว่าเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อยนั้น เด็ก ๆ กลับรู้สึกกังวลและไม่สบายใจไปได้นานทีเดียว

ปฏิกิริยาที่น่าสนใจอีกอย่างคือการเลียนแบบ เมื่อเด็ก ๆ ชอบใจสิ่งที่เห็นก็มักจะลอกเลียนแบบทันที โดยเฉพาะเด็กเล็กระดับอนุบาลและประถมต้น ซึ่งอยู่ในวัยที่ชอบลอกเลียนส่วนลักษณะการเลียนแบบของเด็กนั้น พบว่าจะแตกต่างกันไปตามเพศ กล่าวคือเด็กชายจะเลียนแบบสิ่งที่แสดงถึงความเข้มแข็งกล้าหาญ ส่วนเด็กหญิงจะเลียนแบบสิ่งที่อ่อนหวานสวยงาม

การเลียนแบบจากโทรศัพท์เป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่รู้สึกหวาดเกรงกันมากกว่าเด็ก ๆ จะลอกแบบอย่างผิด ๆ จากโทรศัพท์ เช่นคำพูดที่ก้าวร้าว หรือท่าทีที่รุนแรง เมื่อพิจารณาถึงรายการที่เด็ก ๆ เปิดรับแล้ว มีความเป็นไปได้ที่เด็ก ๆ จะเลียนแบบการต่อสู้จากรายการการ์ตูน หรืออาจแยกแยะไม่ออกว่าการกระทำบางอย่างเป็นเพียงสิ่งสมมติเท่านั้น ความรุนแรงในการ์ตูนจึงเป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่ไม่ควรมองข้าม

รายการอีกประเภทน่าจะมีอิทธิพลต่อเด็ก คือรายการละครซึ่งผู้ใหญ่เป็นผู้เปิดรับเรื่องราวในละครส่วนใหญ่มักหลีกเลี่ยงการทะเลาะเบาะแว้ง และการอิจฉาริษยา หากเด็ก ๆ ได้รับความทำนองนี้เกือบทุกวัน ก็ย่อมจะเคยชินต่อการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเหล่านี้ แต่อย่างไรก็ตาม การอบรมเลี้ยงดูภายในครอบครัวก็ยังคงเป็นตัวหลักในอันที่จะผลักดันเด็กให้มีพฤติกรรมที่ถูกที่ควรได้ ดังนั้นหากผู้ใหญ่เกรงว่าเด็ก ๆ จะมีพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง ก็น่าที่จะกลั่นกรองรายการโทรทัศน์ให้เด็ก ๆ และสละเวลาดูโทรทัศน์กับเด็ก เพื่อจะได้คอยชี้แนะ และแยกแยะสิ่งที่ถูกต้องให้เด็ก ก็จะทำให้เด็กไม่ลอกเลียนแบบอย่างที่ไม่เหมาะสมจากโทรทัศน์ได้

นอกจากปฏิริยาในขณะที่สนใจแล้ว ปฏิริยาอีกด้านซึ่งได้แก่ปฏิริยาตอบสนองเมื่อไม่สนใจ ก็เป็นสิ่งที่เด็ก ๆ แสดงออกอยู่บ่อยครั้งเช่นกัน รายการโทรทัศน์ที่เด็กเปิดรับใช้ว่า จะสามารถดึงดูดความสนใจของเด็กได้ตลอดเวลา เด็ก ๆ จึงมักจะเปลี่ยนไปทำกิจกรรมอื่น ๆ แทนการดูโทรทัศน์ หรือไม่เช่นนั้นก็อาจเปลี่ยนช่องหารายการใหม่ และหากยังไม่พบรายการที่น่าสนใจเด็ก ๆ ก็อาจปิดโทรทัศน์เสีย

ลักษณะการแสดงปฏิริยาตอบสนองทั้งสองด้านนี้ ชี้ให้เห็นว่าเด็กเป็นผู้กำหนดเองว่าจะรับสารอะไร เมื่อใด เด็ก ๆ อาจจะไปเปิดโทรทัศน์เป็นเวลาหลายชั่วโมง แต่ใช้เวลาเพียงไม่กี่นาทีในการรับสาร และสารที่จะเข้าถึงการรับรู้ของเด็ก ๆ ได้ ก็เป็นสารที่เด็กตั้งใจเลือก ซึ่งจากการวิจัยพบว่าเด็ก ๆ มักจะเลือกรับสารที่สนุกสนาน ตื่นเต้น เช่นรายการการ์ตูน หรือแม้แต่บางฉากในรายการละคร และรายการของผู้ใหญ่ เด็กก็อาจเลือกรับได้ถ้ารู้สึกสะดุดตาสะดุดใจ ดังนั้นหากรายการโทรทัศน์จะมีอิทธิพลต่อเด็ก ก็ย่อมหมายความว่าเด็ก ๆ เป็นผู้กำหนดให้สารเหล่านั้นเข้าสู่การรับรู้และตีความเอง

สื่อที่ใกล้เคียงกับโทรทัศน์ซึ่งเด็ก ๆ ให้ความสนใจมากอีกชนิดหนึ่งได้แก่วิดีโอ ในครอบครัวที่เด็ก ๆ มีอิสระในการดูวิดีโอ สามารถเลือกรื่องที่จะดูได้เอง เด็ก ๆ ก็จะดูโทรทัศน์น้อยกว่าดูวิดีโอ ด้วยเหตุผลที่ว่าการ์ตูนโทรทัศน์นั้น เด็ก ๆ ไม่สามารถที่จะกำหนดเนื้อหาและเวลาในการดู ต่างจากการดูวิดีโอที่เด็ก ๆ มีสิทธิ์กำหนดและเลือกได้มากกว่า

ดูเหมือนว่าเด็ก ๆ ไม่ได้ต้องการเพียงแค่ว่าเป็นผู้กำหนดสื่อด้วยตัวเองเท่านั้น หากยังอยากที่จะให้ตนเองได้ร่วมแสดงอยู่ในเหตุการณ์ในจออีกด้วย เห็นได้จากการเล่นวิดีโอเกม หรือ เกมกด ซึ่งทั้งสองชนิดนี้มีลักษณะร่วมของโทรทัศน์และวิดีโออยู่ แต่สิ่งทีนอกเหนือจากนั้นก็คือการที่เด็ก ๆ ได้เป็นผู้แสดงเองด้วย ซึ่งเมื่อมีการเอาตนเองเข้าไปอยู่ในจอเช่นนั้นแล้ว เด็ก ๆ จึงเล่น

เกมทั้งลองชนิดนี้ได้มานาน ๆ ประกอบกับวิดีโอเกมและเกมกตมีความเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของเด็กปัจจุบัน ซึ่งขาดแคลนเพื่อนเล่นและที่วิ่งเล่นด้วยแล้ว จึงเป็นเรื่องง่ายที่ทั้งวิดีโอเกมและเกมกตจะครองใจเด็ก ๆ ได้มากกว่าโทรทัศน์

เด็ก ๆ จะหมดความสนใจในวิดีโอเกม และเกมกตก็ต่อเมื่อเล่นจนชำนาญ รู้วิธีที่จะเล่นให้ชนะหมดแล้ว ทั้งนี้เพราะการเล่นเกมทั้งสองชนิดนี้ เท่ากับว่าเด็ก ๆ กำลังเรียนรู้บางสิ่งบางอย่างอยู่ และเมื่อสามารถรู้ซึ่งเข้าใจได้ถ่องแท้เอาชนะได้แล้ว เกมเหล่านั้นก็จะค่อย ๆ หมดความน่าสนใจไป ดังนั้นในครอบครัวที่มีพี่น้องอายุต่าง ๆ กันหลายคน จึงพบว่าพี่ที่เคยเล่นมาก่อนน้อง เมื่อเล่นจนเชี่ยวชาญแล้วก็จะเบื่อไปเอง ปล่อยให้พี่น้องได้เป็นฝ่ายติดวิดีโอเกม และเกมกตแทนบ้าง

นอกจากนี้ยังพบว่าเด็ก ๆ จะเล่นวิดีโอเกม หรือเกมกตได้ครั้งละนาน ๆ เมื่อมีพี่น้องเพื่อนร่วมเล่นด้วย เพราะการเล่นจะออกรสมากขึ้นเมื่อมีเสียงเชียร์ หรือคนให้คำแนะนำ ทั้ง ๆ ที่การเล่นคนเดียวมันไม่ต้องรอคิว ไม่ต้องแย่งกับใคร แต่เมื่อขาดเสียงของกองเชียร์อันเป็นเครื่องชูลที่สำคัญไปเสียแล้วก็คงหมดสนุกไปกว่าครึ่ง ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าโดยธรรมชาติแล้วเด็ก ๆ ยังต้องการที่จะได้ปฏิสัมพันธ์กับคนมากกว่าเครื่องกลหรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ทำนองเดียวกับการดูโทรทัศน์ หากมีผู้อื่นร่วมดูอยู่ด้วย ก็จะทำให้เด็ก ๆ ดูโทรทัศน์อย่างมีชีวิตชีวายิ่งขึ้น เพราะได้มีการวิพากษ์วิจารณ์พูดคุยเกี่ยวกับเนื้อหาของรายการที่กำลังดูอยู่ การที่เด็กจะนั่งดูโทรทัศน์เงียบ ๆ คนเดียวจึงเป็นสิ่งก๊วนเห็นได้ยาก ประเด็นดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่าเด็กยังรู้จักใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่นที่นอกเหนือไปจากสื่อโทรทัศน์ เพื่อการปฏิสัมพันธ์ในสังคม (social interaction) คือต้องการที่จะมีความสัมพันธ์กับสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคม หรือติดต่อกับสังคมภายนอก

จากข้อมูลทั้งหมดข้างต้น ด้วยพฤติกรรมการดูและการใช้โทรทัศน์ของเด็กในชีวิตประจำวัน ทำให้ผู้วิจัยเชื่อมั่นว่าเด็ก ๆ เป็นผู้รับสารที่รู้จักเลือกรับและนำมาใช้ได้เช่นเดียวกับผู้ใหญ่ เด็กไม่ใช่ผู้รับสารที่นิ่งเฉยเฉื่อยชา และการดูโทรทัศน์ของเด็ก ๆ ก็ไม่ต่างไปจากการดูของผู้ใหญ่เลย

หากผู้ใหญ่รู้สึกว่เด็ก ๆ ดูโทรทัศน์มากเกินไปแล้วละก็ ผู้ใหญ่น่าจะได้ลองพิจารณาดูว่าตนเองเป็นผู้ผลักดันเด็ก ๆ ให้เข้าไปใกล้ชิดกับโทรทัศน์เองหรือไม่ เพราะถึงแม้ว่าเด็ก ๆ จะเป็นผู้รับสารคนหนึ่งในสังคม แต่โอกาสที่จะรับสื่ออื่น ๆ นั้นไม่ได้มาถึงเองเช่นสื่อโทรทัศน์ แม้ว่าเด็กส่วนใหญ่ยังชอบอ่านหนังสือนิทาน การ์ตูน หากทว่าความเป็นไปได้ที่จะเป็นเจ้าของ

หนังสือเล่มนั้นอยู่ที่ผู้ใหญ่จะจัดหาให้ ส่วนการเล่นซึ่งยังคงเป็นกิจกรรมที่เด็ก ๆ ชอบ แต่ถ้าที่บ้านนอกจากจะไม่มีเพื่อนเล่นด้วยแล้ว ยังไม่มีของเล่น ไม่มีเกมต่าง ๆ ให้เล่น ไม่มีบริเวณสำหรับเล่น และผู้ใหญ่ก็ไม่ได้ช่วยแก้ไขปัญหานั้น เด็ก ๆ ก็คงต้องใช้เวลาอยู่กับโทรทัศน์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อย่างไรก็ตาม การดูโทรทัศน์ไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นต้องหลีกเลี่ยงเสมอไป เพราะการดูโทรทัศน์ก่อประโยชน์หลายประการ สำคัญที่ว่าเด็ก ๆ จะมีผู้ช่วยชี้แนะหรือไม่ว่าสิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร เวลาดูโทรทัศน์จึงไม่ควรเป็นเวลาของเด็กหรือของผู้ใหญ่เท่านั้น แต่ควรเป็นเวลาของครอบครัว และจะเป็นเวลาที่มีคุณค่ามากขึ้นหากครอบครัวได้ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเสริมสร้างความใกล้ชิด ความรักและความเข้าใจ ระหว่างพ่อแม่กับลูก หรือผู้ใหญ่กับเด็ก

ข้อเสนอแนะ

1. ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงการใช้โทรทัศน์ของกลุ่มเด็กอายุ 6 - 10 ปี ซึ่งจัดเป็นวัยเด็กตอนกลางเพียงกลุ่มเดียว ดังนั้นน่าจะได้มีการขยายขอบเขตการศึกษาไปยังกลุ่มผู้รับสารกลุ่มอื่น ๆ อีก เป็นต้นว่ากลุ่มเด็กตอนปลาย กลุ่มวัยรุ่น หรือแม้แต่กลุ่มผู้ใหญ่
2. ควรจะได้มีการศึกษาถึงการใช้โทรทัศน์ของเด็กกลุ่มอื่น ๆ นอกเหนือไปจากกลุ่มชนชั้นกลางในเมือง เช่นกลุ่มชนชั้นล่างในเมือง หรือกลุ่มผู้รับสารในชนบท เป็นต้น
3. ในการวิจัยเรื่องการใช้โทรทัศน์ภายในครอบครัวครั้งต่อไป ควรจะเพิ่มเติมในประเด็นที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัว และการดูหรือการใช้โทรทัศน์ของเด็ก นอกเหนือไปจากสถานภาพทางสังคมของครอบครัว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย